

ATATÜRKÇÜ ÇAĞDAŞLAŞMA YÖNÜNDEN TÜRKİYE'NİN AVRUPA TOPLULUKLARINA TAM ÜYELİĞİ

Yrd. Doç. Dr. HÜLYA BAYKAL

GİRİŞ

Çağdaş olma, toplum ve devlet yaşamını akıl ve bilime dayandırma, ancak ve ancak lâiklik ilkesinin eğitimde, politikada, devlet ve toplum yönetiminde eksiksiz uygulanmasıyla mümkündür.

Atatürk'e göre, Türk İnkılâbının hedefi olan çağdaşlaşma bir uygarlık sorunudur. Türkiye'nin doğu uygarlığından batı uygarlığına geçmesidir. Atatürk İnkılâbı toplumumuz için Batının hem Rönesans hem de Hümanizm hareketinin karşılığı olduğuna göre bu hareketin insancıl değerlere dayanan ve zihin özgürlüğü ile insan onurundan esinlenen akılcı, lâik ve hümanist bir ahlâk ve zihniyeti gerektirdiği muhakkaktır.

Atatürkçü çağdaşlaşma "Türk milletinin en medenî ve en müreffeh millet olarak varlığını yükseltmek"¹ sözleri ile dinamik ideale ulaşmak için bir millî ahlâk taslağını hedef almıştır. Nitekim Atatürk, 10. yıl nutkunda çağdaşlaşmanın hedefine ulaşması için "Milletimizin yüksek karakterini yorulmaz çalışkanlığını yaradılıştan sahip olduğu zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini, millî birlik duygusunu geliştirmek millî idealimizdir"² demiştir.

I — ATATÜRKÇÜLÜK AÇISINDAN ÇAĞDAŞLAŞMA

Atatürk Millî Mücadele savaşını kazandıktan sonra "Asıl işimiz şimdi başlıyor" sözleri ile "Ulusal Kurtuluş Hareketi"nin ikinci ve belki de en esaslı aşaması olan çağdaşlaşma hamlesine hız vermiştir. Atatürk tüm benliğinde, inanış ve düşünceleriyle Türk milletinde hissettiği büyük ilerleme istek ve yeteneğine güvenerek, onu layık olduğu Batı uygarlığı - Çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak için Türk İnkılâbını başlatmıştır. Esasen

¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü yayını, 1961, s.401.

² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, Türk İnkılâp Tarihi Entitüsü yayını, 1959, s.272.

Atatürk'ün evrensel niteliklerinden biri de O'nun bir "Çağdaşlaşma Lideri" olmasıdır. "Türk İstiklâl Savaşı nasıl ki, sömürge halinde yaşayan uluslara bağımsızlık örneği ise, Türk İnkılâbı da çağdaşlaşma örneği ile tüm dünyanın takdirini kazanmıştır."³

1- Çağdaş uygarlık kavramının tanımı.

İnsanlık tarihinde değişik çağlarda bazı toplumların farklı gelişmişlik dereceleri olmuştur. Bu toplumlar bilim, teknik devlet hayat ve ekonomideki gelişmelere bağlı olarak refah, denge ve otoritede belli bir doruğa ulaşmışlar, egemen ve sözü geçer toplumlar olmuşlardır. Öteki toplumlar da bu düzeye ulaşmak için kurtuluş çareleri aramaya başlamışlardır. Uygarlık tarihi, toplumların yüzyıllar boyu çağdaşlaşma mücadelelerini sergilemektedir.

Çağdaş olma, toplum ve devlet yaşamını akıl ve bilime dayandırma, ancak ve ancak lâiklik ilkesinin eğitimde, politikada, devlet ve toplum yönetiminde eksiksiz uygulanmasıyla mümkündür. Bu bakımdan çağdaşlaşma, düşünce özgürlüğünü ezen skolastikten, dogmatizmden kurtulup akılcılığa geçmedir. "Gerçek çağdaşlaşma beyin özgürlüğünde ve ilerleme yönteminde belirir. Böylece milletin kuruluşlarını millî dehaları yönünde akılcı temelleştirir."⁴

Atatürk, çağdaşlaşma hamlesi ile Türk toplumunu ve insanını "Modern-Çağdaş" toplum ve insan haline getirmeyi amaçlamıştır. Atatürk "Çağdaşlaşma Hamlesi"ni "asrileşme" "muasır medeniyet seviyesine ulaşma" ve "Batılılaşma" deyimleri ile de ifade etmiştir. Batılılaşma deyimini Atatürk tarafından çok kullanılmakla birlikte, körü körüne bir batılılaşmayı değil uyulacak olan yeni değerler ve kurumların daha çok batı'da bulunduğunu göstermek açısından kullanılmıştır. Zira "Atatürk'ün savaştığı ülkeler ve Lozan'da bağımsız Türk Devleti'ni kabul ettirdiği devletler İngiltere ve Fransa başta olmak üzere Batı Avrupa'nın demokratik ülkeleriydiler. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduktan sonra ülkeyi ve ulusu çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak mücadelesini başlattığı zaman, kastettiği çağdaş uygarlık, demokratik olan bu ülkeler ve onların dünya görüşü idi. Atatürkçü dünya görüşü olarak da tanımlanan Türk İnkılâbı'nın ilkeleri çağdaş uygarlık sentezinden alınıyordu. Bu bakımdan çağdaş uygarlık

³ Ergün Aybars, Atatürk ve İnkılâpçılık, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi III, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fak. yayını, 1985, s.55.

⁴ Sadi İrmak, Atatürk, Bir Çağın Açılışı, İnkılâp Yayınevi, 1984, s.255.

Atatürk'e göre ne bir Hıristiyan uygarlığı, ne Rönesans ve Reform, ne antik çağ ne de kapitalizm'dir. Batı denilen bu uygarlık, bütün bunların bir sentezidir. Temelinde akıl ve ilim olan bu sentezin bütününün özümlemesi ve Türkiye'ye yeni bir dünya görüşü olarak getirilmesi, Türk İnkılabı'nın ifadesi olmaktadır."⁵

Atatürk'e göre Türk İnkılabı'nın hedefi olan çağdaşlaşma, bir uygarlık sorunudur. Çağdaş uygarlık, uygarlık kavramının en ileri biçimi anlamına gelir. Atatürkçü çağdaşlaşma, en ileri uygarlığı kendi değerlerimizle benimsemektir; yani ulusumuza özgü saf ve temiz değerleri korumak, geliştirmektir. Çünkü, "Atatürk, bu yeni hayatın içinde millî hususiyetlerimizin de kaybolmamasına itina etmiştir."⁶ Zira, "Atatürk inkılapları dediğimiz bütünün en göze çarpan hususiyetlerinden birisi, halkı, Türkleri kendi benliğine kavuşturmaktı. Bu çaba, bir bakıma kendine güvenin de sağlanması demektir."⁷

Atatürk'ün uygarlık ve çağdaşlaşma konuşmasındaki görüşleri şöyle özetlenebilir: "Memleket kesinlikle çağdaş, uygar ve yenilikçi olacaktır. Bu bizim için yaşam davasıdır. Uygarlık devamlı akan bir ırmak gibidir, ona ancak bilimsel düşünceyle ve bilimi uygulamakla ulaşılır. Bunun aksine direnenler, o'nun karşısında inat edenler, kendilerini bir anda uygarlık dışında bulur. Bu yolda duraklamak, ileri değil geriye bakmak bilgisizlik ve dalgınlığında bulunanlar, çağdaş uygarlığın coşkunun seli altında boğulmaya mahkûmdurlar. Şu halde amacımız baş döndürücü bir süratle gelişmekte olan dünya gidişatına ayak uydurabilmek için, sorunlara, bilimsel yönden yaklaşıp insan sevgisine, özgür düşünce ve kişi hak ve özgürlüklerine saygılı demokratik bir düzen kurmak, akılcı, lâik ve ilerici anlayış ve davranışlarla sosyal, ekonomik ve askerî alanlarda her yönden güçlü ve bağımsız bir Türk devleti ülkünü gerçekleştirerek dünya uluslar ailesi içerisinde uygar ve saygın yerimizi almak olmalıdır." Atatürk bu görüş ve düşünceleriyle, Türk toplumunu çağdaş uygarlık yörüngesine oturtmak, Türk milletini batı uygarlığı düzeyine çıkartmak gereğini vurgulamıştır.

⁵ Ergün Aybars, Türkiye'de Demokrasi'nin Temellerinin Atılmasında 1923-1927 Dönemi, Türkiye'de Demokrasi Hareketleri Konferansı (6 - 8 Kasım 1985) Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fak. Dergisi Özel Sayı, 1986, s.182-183.

⁶ Tuncer Baykara, Türk Devrim Tarihi, Ankara 1981, s.101.

⁷ Tuncer Baykara, a.g.e., s.115.

2- Atatürk'ün Türkiye için batı uygarlığını seçmesinin nedenleri

Atatürk Türkiye için batı uygarlığını seçmiştir; çünkü çağdaş uygarlık, batı uygarlığıdır. Türk toplumu Atatürk'ten önce de batı uygarlığı yönünde yürümüş, fakat bu yürüyüş zikzaklı ve yön değiştirici olmuştur. Çünkü bu girişimde bulunanlar doğu uygarlığından ayrılmadan, batı uygarlığına bağlanmak gibi bir imkânsız istemişlerdir. Zaman içinde çeşitli uygarlıklardan etkilenecek meydana gelen batı uygarlığının temelinde özgür düşünce bulunuyor, bilimde deney ve eleştiriye yer verilerek insanın kişiliği değer kazanıyordu. Kısaca batıda teknoloji, doğa bilimleri ve toplumsal bilimler gelişmişti. Oysa doğu kadere dayanan bir inanç düzenine bağlı kalmış, inanç düşünceden önce gelmiştir. Batı medeniyetinin temel prensibi, rasyonel zihniyeti. Yani batı kültürünü doğu kültüründen ayıran başlıca özellik, batılı insanın kâinata objektif bir gözle bakabilmesidir. Doğulu gözünde ise Tanrı ile her hâdise arasında doğrudan doğruya bir münasebet vardır.

Avrupa'yı çağdaş düzeye ulaştırmış olan atılımları dört grupta toplamak mümkündür: Rönesans-Reformasyon-Hümanizma-Pozitif bilimler.

Rönesans, Avrupa'nın yeniden doğuşudur. Skolastik anlayışın yerine aklın, nakilciliğinin yerine gözlem ve deneyin, teokrasi yerine lâikliğin kuruluşudur.

Rönesans, Avrupa'nın yeniden doğuşudur. Skolastik anlayışın yerine çok modernize edilmiş yorumuyla protestanlığın doğması ve böylece din taassubunun hafifletilmesidir.

Hümanizm, Orta çağlara özgü skolastik ve dogmatik dünya görüşünü bırakıp aklın üstünlüğüne inanan bir görüşe geçmedir. O dönemlerde dünya sadece ekonomik bakımdan değişmekle kalmamış, fikir ve zihniyet bakımından da çok büyük değişikliklere sahne olmuştur. İşte bu değişikliğin genel adı Hümanizm'dir.

Avrupa'da insan kafasına ışık tutan iki hümanist hareket vardır: Rönesans ve Reform. Bu bakımdan Hümanizm'in birinci eseri Rönesans, ikinci eseri ise Reform'dur.

Pozitif bilim, pozitif dönemin ürünüdür. Pozitif dönemin en önemli özelliği, insanın etrafındaki gerçekleri artık duyu organları ve deneysel yöntem ile algılamasıdır. Bu dönemde deney hayalin, akıl hurafenin yerini almıştır. Kısacası bu dönemde artık deney'in, pozitif bilimlerin ve pozitif

düşüncenin egemenliği söz konusudur. Beşyüzyıllık bir sürede gerçekleşmiş olan söz konusu bu dört atılım, Avrupa'yı çağdaş düzeye ulaştırmıştır.

Türkiye'nin batıya yönelen dış politikası, kültür alanında batılılaşma, Atatürk zamanında başlamıştır; ancak Türkiye'nin siyasî bakımından "Avrupa sistemi"nin bir parçası olma çabasının tarihi bundan çok daha eskidir.

Osmanlı Devleti Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarına yayılmış çok-uluslu bir imparatorluktu. Fakat imparatorluğun en gelişmiş bölgesi Avrupa'daki yöreleri olduğu gibi, devletin en önemli ilişkileri de yine Avrupa devletleriyle idi. Türkler Avrupa kıtasına geçtikten sonra sürekli olarak "batı" ile ilişki halinde olmuşlar ve Avrupa'nın kaderinde rol oynamışlardır. Bu yüzden Osmanlı Devleti daha onbeşinci yüzyıldan itibaren sürekli olarak "batı" ile ilişki halinde olmuştur.

Ancak Birinci Dünya Savaşının sonuna değin imparatorluk içindeki batılılaşma hareketi hiçbir zaman köklü ve sistematik olmamış, yüzeysel kalmıştır. Batılılaşmanın bilinçli ve kapsamlı bir biçimde ülkeye getirilmesi ve yaygınlaştırılması, Cumhuriyet döneminde Atatürk tarafından başlatılmıştır.⁸

Modernleşmede Atatürk inkılapları, topyekün bir çağdaşlaşma hamlesini ifade etmektedir; zira bu hareket batı'yı hayat felsefesiyle, bütün sembolleri ve değer hükümleriyle birlikte benimsemiştir.

Ulusal Kurtuluş savaşı sonunda, 1923 yılında Atatürk şöyle demiştir: "Memleketimizi asrileştirmek istiyoruz. Bütün mesaimiz Türkiye'de asrî, binaenaleyh batılı bir hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de batıya yönelmemiş millet hangisidir?"⁹ Görüldüğü gibi Atatürk "modernleşme" ile "batılılaşmayı" özdeşleştirmekte, bunları eş anlamda kullanmaktadır. Bu bakımdan Atatürk döneminde Türkiye'nin dış politikası batıya yönelmiş ve kültür alanında batı ile bağlar kurulmuştur. Ulusal Kurtuluşta batılı devletlere karşı kazanılan zaferler Türk milliyetçiliği akımına psikolojik bir güven duygusu kazandırmış, bu yüzden de süratle batılılaşma mümkün olabilmiştir.¹⁰

Atatürk daha Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında batılı düşünce biçimini benimsemiş ve Türkiye'nin uygar bir dünyada gerçek yerini alabilmesi

⁸ Mehmet Gönülbol, Atatürk'ün Dış Politikası (Amaçlar ve İlkeler), Atatürk Yolu (Turhan Feyzioğlu'nun koordinatörlüğünde hazırlanmış eser), Atatürk Araştırma Merkezi yayını, 1987, s.251.

⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III, s.68.

¹⁰ Mehmet Gönülbol, a.g.e., s.251.

için batılılaşması gerektiğini söylemiştir.¹¹ Şu sözleri bu hususu vurgulamaktadır: “Türkler bütün uygar ulusların dostlarıdır. Yabancılar memleketimize gelsinler; özgürlüklerimize güçlük çıkarmaya çalışmamak koşuluyla burada her zaman iyi kabul görecektir. Amacımız yeniden yakınlık yaratmak, bizi başka uluslara bağlayan bağları arttırmaktır. Ülkeler çeşitlidir; fakat uygarlık birdir ve bir ulusun ilerlemesi için bu tek uygarlığa katılması lâzımdır. Osmanlı İmparatorluğunun düşüşü, Batıya karşı elde ettiği zaferlerden çok gururlanarak, kendisini Avrupa uluslarına bağlayan bağları kestiği gün başlamıştır. Bu hatâ idi, bunu tekrar etmeyeceğiz.”¹²

a) *Türkiye'nin tarih içindeki konumu*

Orta çağdan bu yana tarihin akışına baktığımızda Türkiye'nin bir devlet olarak Orta Doğu'da meydana çıktığı, XI. yüzyılın sonundan itibaren, daha çok Hıristiyan dünyası ile ilişki içinde bulunan bir Müslüman toplum olduğu görülmektedir. Bu ilişkiler önce kültür ve teknik alışverişler niteliğinde olmuş; XVI. yy'da ticarî mahiyete dönüşmüştür. Bu dönemde Avrupa'ya kumaş ihracatı yapılmış, Avrupalı tüccarlar deniz yollarının sağladığı kolaylık ve mesafenin yakınlığı dolayısıyla diğer Müslüman ülkelere nazaran Türkiye ile daha sık ilişkiler kurmuşlardır.

Batıya yapılan savaşların artık ganimet getirmemesi, Osmanlı ordu ve idarî düzenini kökünden sarsarken Anadolu isyanları XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sürekli olmaya başlamış ve XVII. yüzyıla kadar devam etmiştir. Tanzimat dediğimiz batılılaşma devrinin resmen açıldığı dönemde, Osmanlılar Avrupa karşısında mücadeleyi sürdürmüş, XIX yy'ın başlarına kadar Hıristiyan devletlere karşı kendini korumaya çalışan Türkiye, dışarıdan yapılan hücumlar sonucu yenilgilere uğramıştır.

Bütün XVIII. yüzyıl boyunca, Avrupa modelinde açılan askerî kurumlar, yeniçeri ordusunun kaldırılması ile, yerine bugünkü modern Türk ordusunun çekirdeği olan “Asakir-i Mansure-i Muhammediye”nin kurulması ve 1836'da “Mekteb-i Harbiye”nin açılması, Avrupalılaşma adımları olmuştur.¹³

¹¹ Mehmet Gönübol, a.g.e., s.252.

¹² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III, Türk İnkılâp Tarihi Entitüsü yayını, 1961, s.67-68.

¹³ Mustafa Akdağ, Türkiye'nin Batılılaşmasını Zorunlu Kılan Tarihsel Koşullar, 50. Yıl Anma Kitabı, Ankara Üniversitesi 1973, s.394.

Tanzimat dediğimiz batılılaşma döneminde ordunun yanında devletin bütün kurumlarının da yenilenmesi ve Osmanlı-Türk toplumunun batı örneklerine göre kökten değiştirilmesi amacı güdülmüştür. Bunun için de eğitime önem verilmiş; Avrupa modeline uygun okulların açılması, çoğaltılması amaçlanmış; Mekteb-i Mülkiye, Darülfünun (üniversite), Erkân-ı Harbiye (Harb Akademisi) gibi yüksek mekteplerin açılması konusunda çalışmalar başlamış ve bu okullarda Fransızca öğretilmesine büyük önem verilmiştir.

Aydınların sayısı arttıkça Avrupa'nın demokratik rejimlerine karşı özlem başlamış, batı ülkelerindeki kişi hak ve hürriyetlerinin memleketimizde gerçekleşmesi için mücadele etmek üzere, "Genç Osmanlılar = Genç Türkler" adı altında gizli bir cemiyet meydana gelmiştir. Bu cemiyetin çabaları ilk Türk Meşrutiyetinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

Daha sonra Birinci Meşrutiyet dönemi kapanmış; ancak beliren mutlakiyete karşı aydınlarca mücadele sürdürülmüştür. Bu dönemde bir yandan gazetecilik de gelişmiş, günlük, haftalık, aylık dergilerin tirajları artmış, edebiyat avrupai bir karakter kazanmıştır.

1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilânı ile basın hürriyetine paralel olarak gazete dergi ve kitap sayısı artmış, okullarda tarih, sosyoloji, edebiyat, felsefe, lisan dersleri okutulmaya başlanmış, Türk aydınlarının kalitesi Avrupa'dakilerin düzeyine çıkmış, İslâmcılık ve Osmanlıcılık fikirlerinin yanısıra Türkçülük akımı da kuvvet kazanmaya başlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonunda, Osmanlı İmparatorluğu fiilen ortadan kalkmış ve Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra ulusal hareketin ikinci ve belki esas aşaması olan çağdaşlaşma hamlesine hız verilmeye başlanmıştır.

Atatürk, yeni rejimi Cumhuriyet olarak kurmuş ve Türk toplumunu ilerlemekten alıkoyan eski düzeni bütünüyle yıkarak, Türkiye'yi tam Avrupaî bir devlet halinde yeniden düzene koymuştur.¹⁴

b) Türkiye'nin coğrafi konumu

Türkiye kuzey yarımküresinde Ekvatorla Kuzey Kutbu arasında, az çok orta bölgeye isabet eden bir yerde üç yandan denizlerle çevrilmiş bir ülkedir. Avrupa ve Asya'nın birleştiği yerde bulunuşu dolayısıyla, çok büyük bir coğrafi önem taşır. Türkiye'nin Trakya toprakları Doğu Avru-

¹⁴ Mustafa Akdağ, a.g.e., s.398.

pa'da yer alırken, Anadolu Asya'nın batıya doğru uzanmış bir kolunu oluşturmaktadır. Bundan dolayı Anadoluya "Küçük Asya" da denir. 789.576 km² yüzölçümüne sahip olan Türkiye'nin 23.600 km²'si Avrupa kıtasında, 757.000 km²'si ise Asya kıtasında bulunmaktadır. Yüzölçümü bakımından Sovyetler Birliği dışındaki tüm Avrupa ülkelerinden büyüktür.

Türkiye, büyük stratejik önemi olan bir ülkedir; çünkü Anadolu yarımadası, Doğu-Batı doğrultusunda uzanan tek önemli yarımadadır. Üç kıta arasındaki geçiş noktasını oluşturan Yarımada, Avrupa'nın fiziksel bir parçasıdır. Anadolu, Avrupa-Asya kıta kütlelerinden çıkıp Akdenize doğru uzanan dört yarımadadan biridir (İberik-İtalyan-Grek-Anadolu yarımadalari). Hepsinin kıta ile bağlantı noktaları dağlıktır. Bu sebeple rahat etkileşimi engellerler.

Anadolu yarımadasının yüzü batıya yöneliktir ve tarih boyunca batıyla sıkı ticarî, ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkiler içinde olmuştur. Bu sebeple yarımada üzerinde kurulan devletlerin çoğunluğu, bu alanlarda doğudan çok, batı ile ilişkiler kurmuştur. Türkiye de bunun istisnası değildir.

c) Tarih içinde doğu ile batı'nın karşılıklı durumları

Tarih boyunca doğu ve batı uygarlıkları kuşaktan kuşağa aktarılan örnekleşmiş tutum ve davranışlar göstermiştir.

Avrupalı tarihçiler, genellikle batı uygarlığının insanlığın en yüksek ifadesi olduğuna; bu nedenle batı uygarlığının bütün diğer uygarlıklardan nitelikçe farklı bir gelişme çizgisi izlediğine inanmışlardır. Bu yaklaşıma göre, Avrupa merkezli batı uygarlığının geliştirdiği değerler, bütün insanlığa mal edilebilecek evrensel değerler olmuştur. Batıda yükselen uygarlık, batı sınırlarını çoktan aşmış ve bütün dünyanın malı olmuştur.

Ancak unutulmaması gerekir ki, batı'daki bu uygarlık yükselişinden çok önce doğu'da yüzyıllarca süren parlak bir uygarlık dönemi yaşanmış, bu dönemde batı'ya ışık tutulmuştur. Nitekim İslam âlemi yalnız ekonomide ve askerlikte değil, ilim ve teknolojide de çok ileri dönemler yaşamıştır. "Bu devirde eski Yunancadan tercüme yapılmış, antik çağın akılcılığına, ilmine ve felsefesine kapılar bir ölçüde açık tutulmuş, matematikte, astronomide, tıpta, çeşitli ilim dallarında çağın gerisinde değil, ilerisinde olan bir medeniyet gerçekleştirilmiştir.¹⁵

¹⁵ Turhan Feyzioğlu, Atatürk Yolu (Akılcı, Bilimci, Gerçekçi Yol), Atatürk Yolu Atatürk Araştırma Merkezi yayını 1987, s.6.

Yunan, Roma, Çin ve Hint uygarlıklarından, Fars ve Türk zekâsından faydalanan İslâm uygarlığına “Ortaçağ Doğu Uygarlığı” denmekte, Uzak Doğuda ise bir Çin uygarlığı bulunduğu göre, Batı karanlıkta kalmıştı. Biruni’ye göre İslâm uygarlığı Yunan uygarlığının doğuda devamıdır. Fakat İslâmlar Çin ve Hint uygarlıklarından da faydalanmış olmakla beraber bunları geliştirmişler ve büyük ölçüde yenilikler ve icatlar getirmişlerdir¹⁶ Sayılar Doğuda bulunmuştu; cebir İslâm âleminde gelişmişti. Saati keşfeden İslâm âlemiydi. Alkol ve barut gibi keşifler doğu’da yapılmıştı. Basra’da kurulan İhvan-üs-Sâfâ Cemiyeti lâik bilimin temelini atmış, İslâm filozofları rasyonalizm’i geliştirmişlerdi.¹⁷

Hristiyan kilisesinin eski Yunan filozoflarının düşünce ve eserlerini taassupla ve şiddetle yasakladığı bir dönemde, İslâm âlemi bu eserleri tanıyordu. Fransa’ya ve İtalya’ya eski yunan ilim ve felsefesinin yayılmasında İslâm bilginlerinin ve medeniyetinin büyük payı olmuştu. Rönesansa giden yarınta İslâm dünyasının büyük katkısı vardı.”¹⁸

İslâm dininin de bilime önem vermesi sebebiyle uygarlığa büyük katkısı olmuştu. Bu katkı, aklın hakim olduğu; hükümlerin, zamanın şartlarına göre değiştirildiği, insan iradesine, hür düşünceye değer verildiği dönemde çok yükselmışti.

Ancak sonraları din adamlarının İslâm kurallarını zaman zaman yanlış yorumlamaları, akla, insan iradesine, zamanın değişen şartlarına yeteri kadar önem vermemeleri sebebiyle İslam uygarlığı X. yüzyıldan itibaren duraklamaya başlamıştır.

XII. yüzyıla gelinceye kadar din bilginleri ile hukuk bilginleri, tek bir sahada faaliyette bulunmaları sebebiyle, yenilik ve yaratıcılık hakimdi. İslâmın sahip olduğu potansiyel, Helen kültür ürünlerinin de İslâma bir sel gibi akmasıyla, batıdan sekiz yüzyıl önce bir İslâm Rönesansı yaratacak mahiyette idi. Fakat nazariyeyi besleyecek olan pratikten yoksunluk, sınaî ve ticarî alanda hemen hiçbir atılımın olmaması, sonunda İslâmı verimsiz tartışmalara sokmuştu. Nitekim bu konuda ünlü bilgin Kâtip Çelebi şöyle demişti: “Müslümanlar bilimsel çalışmaların şeriatla uzlaşmaz olduğunu

¹⁶ Fahri Belen, Devrimlerimiz, Mentş Kitabevi 1970, s.83.

¹⁷ Fahri Belen, a.g.e., s.83.

¹⁸ Turhan Feyzioğlu, a.g.e., s. 6.

görünce, dogmayı desteklemek için özel bir dal ihdâs ettiler ve bu bilim dalına Kelâm ilmi (ilm el-keîâm) dediler"¹⁹

İslâm âlemi, ilerlemeyi tıkayan setlerde zaman zaman gedikler açmak suretiyle XVI. yüzyılın sonuna kadar kudretini muhafaza etmiş, ancak setler aşılamayacak derecede kuvvetlendikten sonra gerilemeye başlamıştır. Çünkü taassup aklın yolunu tıkamış, hür düşünceyi söndürmüş, hükümler kalıplar içinde dondurulmuştu. Bu tutum İslâm uygarlığının çökmesinin başlıca nedeni olmuştur.

Batı, Ortaçağın koyu taassubunun karanlığında yaşarken, zamanla bu taassup gevşemiş, İslâm bilginlerinin tuttıkları meşale doğrultusunda, Rönesans ile akla ve bilime yer vererek dogmalardan ve değişmez kuralardan sıyrılarak dinamik bir medeniyet oluşturmuştur. XX. yüzyılın başından itibaren batıda din ile bilim ve din ile devlet arasındaki mücadele sona ermiştir.

Batıda Reform, papalığa bağlı kilise gücünü, Rönesans ise sanata ve insan aklına vurulan zincirleri kırmış, bilim alanında bir diriliş getirmiş, dogmatizmden kurtulmuş, akla ve deneye yer vererek çağdaş bilim yolunda ilerlemeye başlamıştır.

XIX. yüzyılda gerçekleşen birçok icat ve keşifler, endüstrinin hızla gelişmesini sağlamış, böylece değişen toplum hayatı, insan haklarının da yeni bir görüşle ortaya çıkmasına yol açmıştır. XX. yüzyılın şartları ise, her bakımdan değişiklik göstermiş, icat ve keşiflerle gelişmekte olan toplumlarda dogmatizm'e bağlı kalınmamıştır²⁰ Batı bu gelişmeleri izleyerek daima ileriye yönelik hamleler içine girmiştir.

3 - Atatürk'ün çağdaş uygarlığa ulaşmak için yararlandığı yöntemler:

Atatürk de gerçek kurtuluşun ilimde, akılda, çağdaş eğitimde aranması gerektiğinin bilinci içinde dikkatini batı'ya çevirmiş, batılı düşünce biçimini benimsemiş ve Türkiye'nin dünyadaki gerçek yerini alabilmesi için, batı uygarlığını seçmiştir. Nitekim kendisini, "İlim ve fen nerede ise oradan alacağız!"²¹ demişti. O yer batı idi, Avrupa idi.

Atatürk'ün çağdaş uygarlığa ulaşmak için yararlandığı yöntemlerden bahsetmeden evvel, çağdaşlaşma girişiminden söz etmek gerekir; çünkü

¹⁹ Fahri Belen, a.g.e., s.83.

²⁰ Afet İnan, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, TTK Yayını 1977, s.140.

²¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s.44.

Kurtuluş Savaşı ile dünyanın en kritik bölgelerinden birinde var olma savaşı veren milletimiz, hem dış düşman, hem de içte başgösteren gerileme yüzünden varlığının ve bağımsızlığının tehlikeye düştüğünü görmüş, çağın gerisinde kalmış olmanın tehlikesini kavrayarak çağdaşlaşma zorunluluğunu hissetmiştir. Atatürk'ün önderliğinde başarılan Türk çağdaşlaşma hareketi sonunda her yönüyle çağdaş bir devlet ve toplum düzeni kurulmuştur.

Atatürk Türk ulusunu çağdaş ve bütün anlam, biçim ve görünüşü ile uygar bir toplum düzeyine getirmek için Türk İnkılâbı'nı yapmıştır; Türk İnkılâbı ile çağdaşlaşmayı hedef almıştır. Ama bu çağdaşlaşma belli alanlarda olmayıp, topyekün bir gelişmeyi, bütünüyle bir çağdan yeni bir çağa geçmeyi amaçlıyordu. Türk İnkılâbı'nın dayandığı ana temel, gerçekleştirdiği ülkü budur.

Atatürk, inkılâp kavramını, Türk İnkılâbı'na şöyle uygulamaktadır: *"İnkılâp, Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak, yerlerine milletin en yüksek medenî icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktadır"*²²

Türk ulusunu, kendisini geri bırakmış kurumlardan kurtarıp, onu çağdaşlaşma hedefine götürececek devrimlerin temeli Atatürk'ün kafasında daha 1907 de doğmuştu. Uygulamanın başlama tarihi ise O'nun Anadolu toprağına ayak bastığı 19 Mayıs 1919'dur. O gün, memleketi işgal etmiş dış düşmanlara karşı girişilen kurtuluş hareketinden başka, köklü çağdaşlaşmaya götürececek inkılâplar da başlamıştır.

Atatürk ilk davranışlarında inkılâp hareketine ad vermemiş, ancak onu hemen uygulamaya başlamıştır. Zamanı geldiğinde de siyasi ve sosyal inkılâplarını adlarıyla belirlemiştir. 19 Mayıs'ta başlamış olan bu köklü çağdaşlaşma döneminde hiçbir gerileme ve zikzak görülmemiş, olaylar hep aynı yönde gelişmiştir.

Atatürk inkılâbın bu dönemi için büyük Nutkunda şöyle demiştir: *"Verdiğimiz kararın uygulanmasını sağlamak için henüz milletin alışık olmadığı sorunlara değinmek gerekiyordu. Açıkça ileri sürülmesinde büyük sakıncalar olabilecek hususların anlatılmasında artık kesin bir zorunluluk vardı. Osmanlı Hükümetine, Osmanlı Padişahına, Halife'ye başkaldırmak ve bütün milleti ve orduyu başkal-*

²² Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası yayını, 1959, s.59.

*dürtmek gerekiyordu. Bu önemli kararın bütün gerek ve zorunluluklarını ilk günden açıklamak elbette doğru olmazdı. Uygulamayı bir takım bölümlere ayırmak, olaylardan yararlanarak milletin duygu ve düşüncelerini hazırlamak ve adım adım yürüyerek amaca yaklaşmak gerekiyordu. Nitekim öyle olmuştur.*²³

Türk İnkılâbında bir kargaşa ve düzensizlik evresi biçiminde "ihtilâl" yoktur. Hemen düzenlemeye geçilmiştir. Düzenlemede esas alınan noktalar ise bellidir: *"Milletin varlığını sürdürebilmesi için kişileri arasında düşündüğü ortak bağ, yüzyıllardan beri gelen biçim ve esasını değiştirmiş, yani millet din ve mezhep bağlantısı yerine, Türk milliyeti bağıyla bireylerini toplamıştır.*²⁴

"Yapılan iş, esasta bir büyük sistem değişikliğidir. Türk inkılâbı'nda milliyetçilik esası, sistemin temelidir. Önemli olan, bu temel üzerindeki yapıda zamana, çağa ayak uydurmaktır. Kalkınmanın esası olan bilim ve güç buradadır. Nitekim Atatürk: *"Millet, uluslararası genel mücadele alanında hayat sebebi ve kuvvet sebebi olacak bilim ve aracın ancak çağdaş uygarlıkta bulunabileceğini değişmez bir gerçek olarak ilke saymıştır.*²⁵ sözleriyle bu gerçeği dile getirmiştir.

Öyle ise Türk İnkılâbı, genel kurallara uygun, ama düzensizlik evresi geçirmeyen, köklü ve büyük bir toplumsal sistem değişikliğidir.²⁶ Atatürk 1935 yılında, *"Uçurumun kenarında yıkık bir ülke.. Türhü düşmanlarla kanlı boğuşmalar.. Yıllarca süren savaş.. Ondan sonra içerde ve dışarda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arsız devrimler. İşte Türk genel devriminin bir kısa ifadesi.."*²⁷ derken, Türk inkılâbının bir sistem ve düzen içinde başarıya ulaştığını ifade ediyordu.

Yeni Türk Devletini kuran Türk milletinin çağdaş medeniyet düzeyinde yer alması gerekli idi. Atatürk bu görüşünü daha Cumhuriyetin kuruluşundan önceki yıllarda belirtmişti. Bu dönemi kapsayan memleket gezilerinde sürekli olarak şu görüşü tekrarlıyordu: *"Savaş zaferle sonuçlandı; fakat asıl bağımsızlık savaşı şimdi başlamaktadır. Bu savaş toplan çağdaş uygarlığa katılma savaşıdır."* Atatürk'ün, 1924 yılı söylev ve konuşmalarında en sık geçen konu, bütünüyle çağdaş uygarlığa katılma ve katılmaya karşı olan güçleri yenme zorunluluğu üzerinedir: *"Çağdaş dünyada yer alabilmek kendi-*

²³ Kemal Atatürk, Nutuk I, Türk İnkılâp Tarihi Entitüsü yayını, 1961, s.14-15.

²⁴ Ahmet Mumcu, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi II, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fak. yayını, s.167.

²⁵ Ahmet Mumcu, a.g.e., s.167.

²⁶ Ahmet Mumcu, a.g.e., s.167.

²⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s.365.

mizi değiştirmemize bağlı bir iştir.” Zira, toplumsal, ekonomik ve bilimsel alanlarda ilerleyebilmenin yolları, bu tutumu almakla açılabilir.²⁸ Atatürk, bu konuda da şunları söylemektedir: “Uygarlık yolunda yürümek ve başarı kazanmak, hayatın şartıdır. Bu yol üzerinde ileri değil, geriye bakmak bilgisizliği ve ihtiyatsızlığını gösterenler, umumî uygarlığın coşkun seli altında boğulmaya mahkûmdurlar.”²⁹

II. ATATÜRKÇÜ ÇAĞDAŞLAŞMA VE AVRUPA TOPLULUKLARI

Avrupa Ekonomik Topluluğunun doğuşu, gelişmesi ve bugünkü durumu:

Avrupa kıt'asında zaman zaman çıkan çatışmalar iki kez Dünya Savaşı ile sonuçlanmıştır. Hemen hepsi ekonomik kökenli olan bu savaşlardan sonuncusu, kaybedenler kadar kazananlar için de yıkıcı olmuştur. Avrupalılar yeni bir savaşın, ancak bunun ekonomik nedenlerinin ortadan kaldırılmasıyla önlenebileceği kanısına varmışlar ve bu inançla ekonomik bütünleşme yolunun denenmesine yönelmişlerdir. Avrupa Ekonomik Topluluğu, işte bu girişimin somut sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuranlar -Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg- batı toplumunun serbest piyasa ekonomisine bağlı olan ve ortak bir savunma kuruluşu -NATO- içinde birleşmiş bulunan, yüksek düzeyde sanayileşmiş altı ülkesidir. 1957'de Roma Antlaşması'nı imzalayarak kurdukları topluluğu, kendi ilkelerini benimseyen diğer Avrupa ülkelerine de açık tutmuşlardır. 1973'de İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın 1981'de Yunanistan'ın katılmasıyla Topluluğun üyelerinin sayısı 10'a çıkmıştır. Daha sonra 1987 yılında, İspanya ve Portekiz'in de katılmasıyla bu sayı 12'ye yükselmiştir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu, ekonomik bütünleşme yoluyla anlaşmazlık kaynaklarının ortadan kalkmasının sağlanması şeklinde özetlenebilecek temel amacına, ulusal çıkarları, ortak çıkarlar haline dönüştürebildiği ölçüde yaklaşmaktadır. Bunun kolay olmadığını, ülkelerin ulusal çıkarlarından, büyük yararlar sağlamak söz konusu olsa bile hemen vazgeçemediklerini söylemek gerekir. Hele ekonomik kriz dönemlerinde bu eğilim daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenlerle, önemli konularda ortak çıkar saptamalarına ulaşmanın çok güç olduğunu; buna karşılık kaynakları ve güçleri bir araya toplayarak daha az harcama ile da-

²⁸ Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Bilgi Yayınevi 1973, s.464.

²⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s.181.

ha çok iş yapmanın kabil olduğu -örneğin araştırma, enerji ve çevre korunması gibi- alanlarda yeterli ve kapsamlı sonuçlar alındığı söylenebilir. Bu bakımdan da Topluluğun ekonomik alandaki ana amacından henüz bir hayli uzak olduğunu kabul etmek gerekir.

Topluluğun ulaşmak istediği son hedef, siyasal bütünleşmedir. Aslında ekonomik bütünleşme tamamlandıkça, siyasal bütünleşmede hedefe yaklaşmak kolay olacaktır. Ekonomik beraberlik, kaçınılmaz olarak siyasal beraberliği getirecektir. Kurucular, Topluluğun son hedefini "Avrupa Birleşik Devletleri" olarak görmüşlerdir. Ancak bugün egemen olan siyasal koşullar ve gene, ülkelerin ulusal çıkarlara olan güçlü tutkuları, bu sonucun daha uzun bir süre ilke olmak niteliğini sürdüreceği izlenimini vermektedir. Diğer taraftan Topluluğun bu alanda karşılaştığı her güçlük, arzulan gelişmeyi bir süre olsun geciktirmektedir. Esasen siyasal alanda "beraberliğe ulaşıncaya kadar birimlerin bağımsızlığı" kuralı mevcut güçlükleri büsbütün arttırmaktadır. Siyasal işbirliğindeki özelliğin, ekonomik bütünleşmeye, hiç değilse doğrudan doğruya olumsuz etki yapmaması için, Avrupa Ekonomik Topluluğu, kuruluşundan bu yana iki önemli aşama geçirmiştir. Bunlardan ilki, Topluluğun doğuşundan sonra kendini kabul ettirme çabalarının egemen olduğu 1958'den 1973'e kadar süren dönemdir. Bu dönemde Topluluğun önde gelen niteliği, kendi dışındaki ülkelere karşı ekonomik süper güç durumunda olanların dışındaki, özellikle batılı ülkelere karşı alabildiğine açık, çekici ve çağırıcı olmasıdır. İkinci aşama ise, bir bakıma İngiltere'nin katılımıyla başlayan, Topluluğun kendini kabul ettirmiş, dünya ölçüsünde bir ekonomik güç olarak ortaya çıkmış olduğu dönemdir. Halen Topluluk, ekonomik, siyasal ve sosyal krizlerle karşı karşıya bulunmakla beraber bu dönemin içindedir.

Türkiye'nin Toplulukla ilişkilerinin yasal çerçevesi:

Türkiye, Toplulukla üç aşamalı bir ortaklık kurmuştur. Bunlardan ilki, Topluluğun, Türkiye'nin bir sonraki karşılıklı yüklenimler dönemine hazırlanabilmesi için ona tek yanlı ödümler sağladığı dönemdir. Hazırlık döneminin ödümleri ticarî ve malî ödümlerdir. Ticaret ödümleri tütün, kuru üzüm, kuru incir ve fındık olmak üzere dört ana ihraç ürününe Topluluk pazarlarında sürüm kolaylığı sağlamayı öngören tam ya da kısmî gümrük bağımsızlıklarından oluşmuştur. Bu bağımsızlıklar Türkiye'ye kontenjan sınırları içinde sağlanmıştır. Sanılanın aksine ticaret ödümleri, başka ülkelere de ileride tanınmayacak, sadece Türkiye için tekel oluşturan ödümler değildir. Bunun en açık kanıtı, aynı ödümlerin bizden önce Yuna-

nistan'a da tanınmış olmasıdır. Malî ödün, Türkiye'nin alt yapı ve sınaî projeleri için Topluluk tarafından uygun koşullarla kaynak sağlanması biçiminde gerçekleştirilmiştir. Bu ödün, bir malî protokol çerçevesinde sağlanmıştır.

Ortaklığın ikinci dönemi, Türkiye'nin de yüklenim üstlenebilecek güce eriştiğinin anlaşılmasından sonra girilen Geçiş Dönemi'dir. Geçiş dönemi, bir öncekine kıyasla karşılıklı yüklenimler dönemi olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliği kurularak -tarım alanı hariç- malların serbest dolaşımına yönelinmekte; sonra el emeğinde serbest dolaşımın gerçekleşmesi düzenlenmekte; nihayet politikaların yaklaştırılması için bir seri önlem öngörülmektedir.

Geçiş dönemi, tarımda malların serbest dolaşımı, -el emeği hariç- kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı için sonuçları bir sonraki döneme bırakmıştır.

Son Dönem adı verilen üçüncü dönem, politikaların yaklaştırılmasının ve serbest dolaşım işlemlerinin sonuçlandırılmasının yapılacağı dönemdir. Türkiye bundan sonra, son aşamaya yönelerek, Topluluğa katılma başvurusunu yapabilecek ve son hedefe ulaşabilecektir.

Toplulukla Türkiye arasında 1963'de Ankara Anlaşmasıyla kurulan, 1970'te Katma Protokol'la geliştirilen Ortaklık, halen Geçiş Dönemi'nde bulunmaktadır. Bu arada önemle vurgulanacak bir nokta, Türkiye'nin tam üyelik başvurusunda bulunabilmek için, ortaklığın öngördüğü bütün aşamalardan geçmesinin zorunlu olmadığıdır. Avrupa ilkelerini paylaştığına göre, Türkiye'nin her zaman, Topluluğu kuran Roma Antlaşması'nın katılma maddesine dayanarak başvuruda bulunması mümkündür. Aslında, Türkiye ile aynı statüde bulunan Yunanistan da böyle yapmıştır.

Türkiye'nin, asıl hedefe doğrudan gitmeyip, aşamalar öngörmesi, başka bir deyişle, doğrudan doğruya Topluluğa katılma yerine, katılmaya götüren bir ortaklığa yönelmesinin çok açık bir nedeni vardır. Türkiye bu alanda ulusal seçimini yaptığı sırada, Topluluğun diğer üyelerinin katlandığı tüm yüklenimleri üstlenebilecek durumda değildi. Ancak bu hâl ve sonradan -Türkiye ile aynı statüdeki diğer ortak olan- Yunanistan'ın ortaklığı bırakarak tam üye olması, Türk Ortaklık Anlaşmalarının niteliğini değiştirmemektedir. Aynı biçimde, Topluluğun bu niteliği, herhangi bir üçüncü ülke ilişkisi düzeyine indirgemeye çalışması da sonuç vermemektedir. Türkiye'nin ortaklık anlaşması, Topluluğun şimdi çok genişlemiş ilişki

türü yelpazesi içinde "sui-geneis"(nevi şahsına münhasır) bir anlaşma olarak sonuna kadar kalacaktır.

Türkiye'yi Toplulukla ilişkiye iten nedenler

Türkiye konum bakımından, Orta Doğu'da bulunan bir batı ülkesidir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türkiye, batı'da ve özellikle Avrupa'da ortaya çıkan her gelişmeyi yakından izlemiş ve bunların çoğuna katılmıştır. Bu sürekli ilgi, Atatürkçü dış politikanın temel gereklerinden biridir. Büyük Önder'in batı'yı hedef olarak gösterdiğinden beri izlenen bu dış politikadan ayrılmak, batı toplumundan kopmak ve başka olanaklar aramak, Türkiye için söz konusu değildir.

Türkiye, ekonomik ve sosyal kalkınmasını, özgürlükçü ve çoğulcu demokrasi içinde gerçekleştirmeye kararlı bir ülkedir. Türkiye için ekonomik ve sosyal kalkınmasını gerçekleştireceği en olumlu ortamı, Avrupa Ekonomik Topluluğunun oluşturduğu artık tartışılmayacak somut bir örnektir. Onun için, siyasal eğilimlerin akışına göre, Türkiye'nin kalkınmasına başka ortam, başka seçenek aramak anlamsızdır. Zaten böyle bir arayış sonunda Atatürkçü dış politika ile de çelişkiye düşecektir.

Türkiye'nin sadece kendi kaynak ve olanaklarıyla, ya da dıştan sağlayabildiği yıllık yardımlarla kalkınmasını sonuçlandırması olanaksızdır. Bu yoldan bugüne kadar belirli bir düzeye varılabilmektedir. Ancak türlü etkenlerin, şu ya da bu yönde değiştirebildiği bu yöntemi, sona değin götürmek düşünülemez. Şimdiye kadar yapılmış olanları tabiatıyla küçüksemek gerekir; ancak yapılanı da yeterli bulmak, yapılabilenle yetinmek mümkün değildir. Bu nedenle de hızlı bir ekonomik ve sosyal kalkınma için belirlenmiş olan en olumlu ortama kesin ve bilinçli bir biçimde yönelmek, vazgeçilmez olmaktadır.

Türkiye, batı toplumunun biraraya getirici girişimlerine sadece katılmakla kalmamış, onun özellikle savunma sistemini oluşturan kuruluşunda -NATO'da- ağır sorumluluklar ve yüklenimler almıştır. Batı savunma sistemine katkıda bulunan ülkelerin savunma bütçelerinin ulusal bütçelerine, ya da gayrisafi ulusal hasıllarına oranı hesaplandığında bu gerçek bütün açıklığı ile ortaya çıkmaktadır. Hâl böyle iken, batı toplumunda ekonomik yararların düzenli biçimde dağıtılmasına çalışıldığı kuruluşlardan Türkiye'nin uzak kalması, eskilerin deyimiyle "nimet-külfet" dengesinin bütünüyle Türkiye'nin zararına bozulmasına yol açmaktadır. Aslında 1950'li yıllardan bu yana bu denge sürekli biçimde Türkiye'nin aleyhine bir görünüm içindedir.

Özetlemek gerekirse Türkiye, Atatürkçü politikanın batıya yönelik niteliğinin bir gereği olarak, ekonomik ve sosyal kalkınmasını en kısa sürede ve en elverişli koşullarla gerçekleştirebilmek için ve nihayet batı toplumu içinde aleyhine olan yarar dengesini bir an evvel düzeltebilmek üzere Avrupa Ekonomik Topluluğu ile katılma amaçlı bir ortaklık kurmaya, ulusal ve değişmez bir seçenek sonucu ulaşmıştır.

Türkiye'nin temel sorunlarının başında, ülkenin savunma gereklerinin yeterli ölçüde sağlanması gelir. Hiçbir sorun savunma sorunundan daha önemli sayılmaz. Savunma gerekleri mutlaka yerine getirilmesi zorunlu olan gereklere, kısmî de olsa bunlardan vazgeçmek söz konusu olamaz. Zira "savunma", Türk milletinin bekasının güvencesidir.

Türkiye'nin büyük öncelik taşıyan ikinci temel sonucu, ekonomik ve sosyal kalkınmadır. Türkiye, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasını gerçekleştirmek amacından vazgeçemez; zira, kalkınma Türk milleti için refah ve mutluluğa giden tek yoldur.

Türkiye, savunma gereklerini sağlama, ekonomik ve sosyal kalkınmasını gerçekleştirme amacına ulaşabilmek için:

a) Ulusal kaynaklarını olanak ölçüsünde geliştirerek, bunlardan tam olarak yararlanmak,

b) Dış kaynakların en iyi koşullarla kullanılmasını, bunların ulusal kaynakların sürekli tamamlayıcısı olmasını sağlamak zorundadır.

Her iki sorunun çözümünü sağlayacak asıl güç, ulusal çabalardan oluşacaktır. Ulusal çabalar, ulusal kaynaklarla desteklenir. Bu kaynakların geliştirilmesi, mevcut potansiyellerin somut kullanım aşamasına getirilmesi sürekli yatırım yapılmasına ve bu yatırımların yaygınlaştırılmasına bağlıdır. Aslında ulusal kaynakların istenilen gelişme düzeyine çıkarılması, kalkınmanın gerçekleştirilmesi demektir.

Savunma gereklerinin sağlanması için olduğu kadar ekonomik kalkınma için de dış kaynaklar zorunludur. Çağımızda kolektif savunma düzenleri geçerli olduğundan Türkiye'nin tüm savunma harcamalarını kendi kaynaklarından karşılamaya yönelmesi, onun, çok ağır ve gereksiz bir yük altına girmesi olur. Bu nedenle ulusal olanaklarımızı, dış kaynaklardan en üst ölçüde desteklememiz doğaldır. Ekonomik ve sosyal kalkınma için de durum aynıdır. Herşeyden önce, savunma'nın gerektirdiği harcamalardan sonra eldeki ulusal olanaklar, ekonomik ve sosyal kalkınma için yeterli

olamaz. Kaldı ki, ekonomik ve sosyal kalkınmada yapılabilenle yetinme olanağı yoktur. Çağdaş gelişme düzeyine kıyasen arada bulunan farkın kapatılabilmesi için belirli bir kalkınma hızını öngörmemiz zorunludur.

Dış kaynakların artırılması, çeşitlendirilmesi, daha etkin hale getirilmesi, özet olarak en iyi koşullarda Türkiye'nin sürekli kullanımına açık tutulması akılcı ve köklü bir dış politikanın yürütülmesiyle gerçekleştirilebilir. Bu dış politika, siyasi ilişkilerde olduğu kadar dış ekonomik ilişkilerde de ülkemizin, onun içinde bulunduğu durumun ve uluslararası ortama egemen olan koşulların özelliklerini dikkate alacak ve bunların ışığında kendini ölçülü olarak yenileyecektir. Buna karşı, temel seçimler ve ana yönler bakımından tam bir süreklilik güvencesini bünyesinde taşıyacaktır.

Türkiye ülke savunması konusunda temel seçimini yapmıştır. Bu seçim, hür batı demokrasilerinin oluşturduğu kolektif savunma düzeninde yer almak şeklinde olmuştur. Türkiye'nin seçimi her şeyden önce siyasal bir inanıştan kaynaklanmıştır. Batı demokrasileri kendilerine ülkü olarak, milletlerinin refah ve mutluluğunu, demokratik düzen ve barış içinde sağlamak yolunu benimsemişlerdir. Demokratik düzen özgürlükçü, çoğulcu parlamenter düzendir. Türkiye'nin savunduğu anayasal kurallar ile batının ilkeleri arasında büyük bir benzerlik ve uyuşma vardır. Politik yaşam felsefeleri arasındaki benzerlik Türkiye ile batı toplumu arasında, ülke savunması konusunda bir kader birliği oluşmasına olanak vermiştir.

Türkiye'nin, yapmış olduğu bu temel seçim çerçevesinde, ülke yararına tüm olanakları sağlamak ve bunları kendi açısından iyileştirmek için her türlü girişimde bulunması, gereken bütün çabaları harcaması doğaldır. Ancak ülkenin savunmasında öz kaynakları dış kaynaklarla en uygun biçimde tamamlamaya olanak veren ve Türk devletinin temel felsefesi ile uyum içinde bulunan bu uluslararası düzenlemeden çıkması, başka bir deyimle yeni bir temel seçime gitmesi düşünülemez. Bu ancak Türk devletinin temel felsefesinde derin bir değişme olmasıyla gerçekleşebilir ki, bugünkü koşullarda bu olasılığı "yok" saymak gerekir.

Savunma için geçerli olduğu üzere, Türkiye ekonomik ve sosyal kalkınmasında da demokrasi yolunu seçmiştir. Türkiye bugüne kadar uyduğu anayasal çerçevede ekonomik kalkınmasını kamu sektörü ve özel sektöre eşit koşullar tanıyan bir "Karma Ekonomi" düzenine uyarak gerçekleştirme yolunu izlemiştir. Büyük bir olasılıkla bundan sonra da bu konuda kökten bir değişiklik olmayacaktır. Ekonomik ve sosyal kalkınma için plan uygulamasında da karma ekonomi düzeninin ana kuralları ge-

çerli olmaktadır. Plân uygulamasında aşırı zorlamalarla ekonomiyi merkezi bir güdüm altına altına almak olanaksızdır. Diğer taraftan, aşırı bir liberalizm'le Devletin gerektiğinde ekonomik yaşama katkıda bulunması olanağının ortadan kaldırılması da düşünülemez.

Belirlenmiş olan bu kuralların yanı sıra ekonomik ve sosyal kalkınma sorununun çözümünde Türkiye iki önemli konuda seçimini tartışmaya yer bırakmayacak bir açıklıkla belirleyememiştir. Bu konulardan ilki Türk ekonomisinin gerçek niteliğinin ne olacağı, yani, Türk ekonomisinin "Karma" bir düzen içinde hangi ekonomik sistemin kurallarına göre işleyeceğidir. Bu alanda bugüne dek siyasal iktidarlar konuya kendi görüş ve inanışları yönünde, çoğu zaman dolaylı ve sık sık çelişkili yürütmelerle yaklaşmışlardır. Ülkenin gerçek gereksinimleri, gidilmek istenen yönlerin temel seçimlere uygunluğu, alınmak istenen önlemlerin uygulanabilme olasılığı gibi ana kriterler hep arka plânda kalmıştır. İlk olarak 25 Ocak 1980'de kararlaştırılan Türk ekonomisinin içinde bulunduğu krizden kurtarılmasıyla ilgili önlemler bütünü saptanırken, Türk ekonomisinde uyulacak olan sistemin kuşkusuz biçimde "Piyasa ekonomisi sistemi" olduğu belirlenmiştir. Uygulaması titizlikle sürdürülen bu önlemler sonunda, normale dönmesi beklenen ekonomi tümüyle "Piyasa ekonomisi" niteliğini almış olduğundan bu alanda da temel seçimin artık yapılmış bulunduğunu ve bundan iç politika ya da doktriner görüşler nedeniyle sapmanın mümkün olmayacağını kabul etmek gerekir. Sözkonusu önlemlerin uygulanması konusunda ortaya çıkabilecek aksaklıkları gidermek için gerekli düzenlemelere gidilmesi ve hatta değişiklikler yapılması doğaldır. Ancak önlemlerin oluşturduğu bütünü temelinden değiştiren, ona başka bir nitelik kazandırmak amacını güden derinliğine müdahalelerin artık söz konusu olmaması gerekir. Zira bir ülke ekonomisi, gelişme yolunda olsa bile, sürekli ve birbirine zıt deneylere tabi tutulamaz. Türk Ekonomisinin sistem olarak (Piyasa ekonomisi) sistemini seçtiğini, kuşkuya ve tartışmalara yer bırakmayacak biçimde, yasal yönden de vurgulamak bir zorunluluk olmuştur.

Temel seçimin belirlenmesini bekleyen diğer bir sorun dış ekonomik ilişkiler alanıyla ilgilidir. Bu sorun, ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirme amacına yönelik dış ekonomik ilişkilerin, tıpkı savunma konusunda yapıldığı üzere bir kolektif oluşma kuruluş çerçevesinde düzenlenmesidir. Aslında Türkiye özellikle Avrupa'da, uluslararası kurumların ya kurucusu olarak, ya da bunlara kuruluşlarından hemen sonra katılmak suretiyle sözkonusu belirlemenin yönünü bir anlamda saptamıştır. Birleşmiş Milletlere bağlı tüm ekonomik kurum ve kuruluşlarla, GATT ve OESD üye-

liklerini bu açıdan değerlendirmek gerekir. Ancak, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Avrupa Serbest Müdahale Bölgesi (EFTA) kuruluşundan önce mevcut olan tüm ekonomik kurum ve organlar ekonomik alanda uluslararası işbirliğini ve bunun sıklaştırılmasını amaçlıyor, ekonomik bir bütünleşmenin kolektif oluşumunu öngörmüyorlardı. AET ve EFTA, uluslararası alanda ilk kez yaygın ekonomik bütünleşmeyi hedef alan kuruluşlar olarak ortaya çıktılar. Türkiye bu iki kuruluşla, kurulmaları henüz tamamlanırken temas aradı. EFTA, Türkiye için hayati önem taşıyan tarımı kapsam dışı bıraktığı için AET ile ilişki kurulması uygun görüldü. Bu ilişkinin temel hedefi, Türk ekonomisi ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında mevcut koşulların izin verdiği ölçüde, giderek gelişecek bir bütünleşme süreci kurmaktır. Ne var ki, bugüne kadar yapılan uygulama, söz konusu ilişkinin Türkiye için bir temel seçim kesinliğini kazanmadığı, bu nedenle de sonun açık bir çözüme kavuşturulmasının kaçınılmaz bir zorunluluk haline geldiğini kanıtladı.

III. SONUÇ

Atatürk Türk ulusuna, "çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma" hedefini gösterirken "çağdaş uygarlık" olarak batı uygarlığını öngördüğü tartışılmaz bir gerçektir. Atatürk inkılapların hemen hepsinin, tasarlandığı andan uygulanmaya kadar geçirdikleri her evre bunun tartışılmaz kanıtını oluşturmaktadır. Batının yaşam felsefe ve düzenini her yönüyle yansıtan bu inkılaplar Türk toplumunu önceden belli bir amaca ulaştırmak için birer araç olmuştur. Ayrıca bu inkılaplar Türk toplumunun amaca ulaşmak için geçirmek zorunda olduğu değişiklikleri de yönlendirmiş, bunlara biçim vermiştir.

Çağdaşmanın batıyı taklit etmek, çağdaşlaşmanın bir milletin köklerinden ve inançlarından kopmak olmadığını Atatürk her fırsatta vurgulamıştır. Batılılaşmanın inançsızlığa yönelme olmadığını her fırsatta söylemiştir. Şu halde onun Türk toplumu için, önceden belli saydığı amaç, ancak ve ancak, Türk toplumunun batı ile bütünleşmesi olabilir. Bugün batının en geçerli birleşme ve bütünleşme simgesi Avrupa Topluluklarıdır. Türkiye için hedeflenen amaç da bu durumda, Avrupa Toplulukları ile bütünleşmeden başka bir şey değildir.

Bu bütünleşme, her alanda aynı felsefe, görüş ve ülküleri paylaşan iki bütünün, bir diğer ifade ile Avrupa Topluluklarıyla, Türk toplumunun sonuçta doğal bir biçimde buluşmalarıdır. Bu buluşma, yapay dış etkenlerle bir süre geçikebilir; fakat herhalde önlenemez. Uluslararası politikada

bugün görülebilen çeşitli, fakat geçici sapmalar bu gecikmelerin her zaman olabileceğini, hattâ bazen uzayabileceğini göstermektedir. Ancak bu engeller hiçbir biçimde tarihin evelden yazdığı sonucu değiştiremeyecektir.

Avrupa Topluluklarını sınırlı bir ekonomik girişim saymak, doğal olarak, Türk toplumunun batı ile bütünleşmesini değer açısından küçültecektir. Ancak böyle bir sanının gerçekle hiçbir ilgisi olmadığını da hemen kabul etmek gerekir. Avrupa Toplulukları insan yaşamının tüm yanlarını kapsayan bir birleşmenin somut yapısıdır. Avrupa Toplulukları her alanda amaçlanan hedeflere belki henüz ulaşamamıştır. Ancak bu hedeflere giden yollarda inançla ve kararlılıkla ilerlenmesi, bir gün hedefe kuşkusuz ulaşılacağı göstermektedir.

Avrupa Toplulukları ortamı, Türk toplumunun Atatürk'ün gösterdiği yolu izleyerek ulaştığı bir çağdaş uygarlık aşamasıdır. Türk toplumu bu çağdaş uygarlık düzeyine çıkmaya artık hazırdır. Bu hazırlığın tohumlarını da, yeni Türkiye'nin daha temelleri atılırken, Atatürk çağdaşlığı ekmiştir. Atatürk inkılapları, Türkiye'nin bugün vardığı yeri, daha ilk uygulamalarıyla güvence altına almıştır. Buna karşılık, değişen koşullar karşısında Atatürk inkılaplarının en titiz biçimde korunup geliştirilmesinin batı ile, Avrupa Toplulukları ile bütünleşme çerçevesinde mümkün olabileceği ortaya çıkmaktadır. Türk toplumunun iki temel sorunu olan korunma ve gelişmeyi en iyi biçimde gerçekleştirebileceği ortamın da batı ortamı olduğunun kanıtlanmış bulunması izlenen yolun ve bunun için yapılan girişimlerin yerindeliğini göstermektedir.

Atatürk inkılaplarının bu aşamada en belirgin değeri Türk toplumunu, bütünleşeceği batı'ya katkıda bulunabilecek düzeye getirmiş olmasıdır. Aşılacak pek çok yol, hatta engel olmasına rağmen Türk toplumu batı toplumundan çok uzak, ona çok yabancı değildir. Zaten böyle olsa bir bütünleşmeden söz edilemezdi. Aşılması gereken yol ve engellerin kısa sürede geride kalacağını en büyük güvencesi, gene Atatürk inkılaplarının ta kendisidir. Dünyada hiçbir ulus, hiç bir toplum, Türk toplumu kadar kısa sürede, onun kadar köklü olarak bu tür inkılapları gerçekleştirememiştir. Bu nedenle Türk toplumunun bugün önünde olduğu varsayılan engellerin, sonuca ulaşmaya mâni olamayacağını bilmek gerekir.

Atatürkçü çağdaşlık ve Avrupa Topluluklarıyla bütünleşme, bir yandan birbirinin nedeni, diğer yandan birbirinin sonucu olan iki önemli oluşumdur. Türk toplumu Atatürkçü çağdaşlık gereği olarak ve onun sa-

yesinde Avrupa Topluluklarının kapısına gelmiştir. Bu kapıyı aştıktan sonra da, Atatürkçü çağdaşlık yolunda yürüyerek yeni ve daha yüksek düzeydeki aşamalara ulaşacaktır.